

بررسی رادیو گرافیک موقعیت و شکل سوراخ چانه‌ای در جمعیت انتخاب شده ایرانی

دکتر مهدی نیکنامی^{#۱} دکتر فرزاد اسماعیلی^۱ دکتر مرتضی قوجازاده^۲ دکتر اصغر ناظر^۳

- ۱- استادیار بخش رادیولوژی دهان، فک و صورت دانشکده دندانپزشکی تبریز
 ۲- استادیار فیزیولوژی دانشکده پزشکی تبریز
 ۳- دندانپزشک

خلاصه:

سابقه و هدف: سوراخ چانه‌ای یکی از ساختمان‌های آناتومیک طبیعی فک پایین می‌باشد که به صورت دو طرفه قرار گرفته است. جایگاه رادیولوژیک این لندهمارک در نژادهای مختلف مورد بررسی قرار گرفته است ولی تا کنون بررسی دقیقی در جمعیت ایرانی صورت نگرفته است. هدف این مطالعه بررسی رادیوگرافیک این ساختمان در یک جمعیت انتخاب شده ایرانی است.

مواد و روش‌ها: در این مطالعه توصیفی- تحلیلی از ۱۹۰ مورد از رادیوگرافی پانورامیک بیمارانی که برای سایر مقاصد تشخیصی به بخش رادیولوژی دانشکده دندانپزشکی تبریز مراجعه کرده بودند استفاده شد. رادیوگرافی‌های به دست آمده توسط دو نفر متخصص رادیولوژی فک و صورت جهت تعیین موقعیت و شکل سوراخ چانه‌ای مورد ارزیابی قرار گرفت. سپس داده‌های به دست آمده از مطالعه با استفاده از نرم افزار آماری SPSS-16 و آزمون Paired T-test مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفت.

یافته‌ها:

از ۱۹۰ رادیوگرافی مورد مطالعه ۸۳ مورد مربوط به جنس مونث و ۱۰۷ مورد مربوط به جنس مذکر با میانگین سنی $43/5 \pm 3/94$ سال بود. شایعترین محل سوراخ‌های چانه‌ای در هر دو طرف بین دندان‌های ۴ و ۵ بود. شایع‌ترین شکل سوراخ چانه‌ای در هر سمت شکل گرد بود و در ۸۳/۶ درصد موارد نیز سوراخ‌ها قرینه بودند.

نتیجه‌گیری: شایعترین محل سوراخ چانه‌ای بین دندان‌های چهارم و پنجم مندیولار و شایعترین شکل سوراخ نیز گرد بود.

کلید واژه‌ها: سوراخ چانه ای، مندیبل، رادیوگرافی پانورامیک

وصول مقاله: ۹۰/۲/۲۹ اصلاح نهایی: ۹۰/۴/۱۸ پذیرش مقاله: ۹۰/۵/۲۲

مقدمه:

مورد احتیاج است. با توجه به اینکه این شاخص آناتومیک در نژادهای مختلف دارای جایگاه‌های متفاوت نسبت به دندان‌های مجاور می‌باشد لازم است که جایگاه دقیق آن قبل از مداخلات جراحی یا پروتزی شناخته شود.^(۱) در سال ۲۰۱۱ Kqiku و همکاران در مطالعه محل آناتومیک سوراخ چانه ای توسط برش جراحی به این نتیجه رسیدند که موقعیت معمول این سوراخ در بین دندان اول و دوم پره مولر

سوراخ چانه‌ای یکی از شاخص‌های آناتومیک طبیعی فک پایین می‌باشد که به صورت دو طرفه قرار گرفته است و عصب چانه‌ای که شاخه‌ای از عصب اینفرآلوئولار می‌باشد، از آن خارج می‌شود.^(۱) انجام بی حسی عصب چانه‌ای در جراحی‌های مختلف دندان- فکی مورد نیاز می‌باشد. همچنین شناخت دقیق محل این عصب در بازسازی‌های پروتزهای دندان- فکی

نویسنده مسئول مکاتبات: دکتر مهدی نیکنامی، استادیار بخش رادیولوژی دهان، فک و صورت دانشکده دندانپزشکی تبریز - تبریز، انتهای خیابان گلگشت، دانشکده دندانپزشکی تبریز.
 تلفن: ۰۰۴۱۱-۳۳۵۹۶۶ Email: nikanami81@yahoo.com

در سال ۲۰۰۶ مطالعه‌ای توسط Kim IS و همکارانش در مورد مکان سوراخ چانه‌ای در جمعیت کره‌ای ۱۲ تا ۶۹ ساله انجام شد و نتیجه این‌گونه بود که در ۶۴/۳ درصد موارد سوراخ چانه‌ای زیر پره مولر دوم بود و در ۲۶/۸ درصد موارد بین پره مولر اول و دوم و در ۸/۹ درصد باقیمانده زیر پره مولر اول بود.^(۱۰) در سال ۲۰۰۶ مطالعه‌ای توسط Apinhasmit و همکارانش در مورد محل سوراخ چانه‌ای با توجه به جنس در جمعیت تایلندی انجام شد و نتیجه به قرار زیر بود:

میانگین فاصله از بوردرد خلفی راموس ۶۸/۸۵ میلی‌متر، میانگین فاصله از سمفیز چانه‌ای ۲۸/۸۳ میلی‌متر، میانگین فاصله از بردرد تحتانی مندیبل ۱۴/۸۸ میلی‌متر، میانگین فاصله از کاسپ باکال پر مولر دوم ۲۴/۴۷ میلی‌متر بود.^(۱۱)

در سال ۲۰۰۵ مطالعه‌ای توسط Igbigbi و همکارانش انجام شد. موضوع این مطالعه بررسی محل سوراخ چانه‌ای در جمعیت مالایی بود و نتایج نشان داد که شکل آن بیشتر بیضی و معمولاً قرینه می‌باشد. جایگاه آن بیشتر در محاذات پره مولر دوم مندیبل است و جایگاه عمودی آن نیز پایین‌تر از خط میانی بین کرست آلوئولار و بوردرد تحتانی مندیبل می‌باشد.^(۱۲) همانطور که مشاهده می‌شود در مطالعات مختلف جایگاه رادیولوژیک این شاخص در نژادها و جمعیت‌های مختلف مورد بررسی قرار گرفته است ولی در مطالعات در جمعیت ایرانی نتایج محدود و متناقضی داشته است. با توجه به این واقعیت، برآن شدیم تا جایگاه رادیوگرافیک این ساختمان آناتومیک را در گروهی از جمعیت ایرانی مراجعه کننده به دانشکده دندانپزشکی تبریز در یک بازه زمانی سه ماهه مورد مطالعه قرار دهیم.

مواد و روش‌ها:

در این مطالعه توصیفی-تحلیلی از ۱۹۰ رادیوگرافی پانورامیک بیمارانی که برای سایر مقاصد تشخیصی نیاز به انجام رادیوگرافی داشتند و در یک بازه زمانی ۳ ماهه به بخش رادیولوژی دانشکده دندانپزشکی تبریز مراجعه کرده بودند

مندیبیل می‌باشد.^(۳)

در سال ۲۰۰۹ Haghaniifar و همکاران در مطالعه بر روی موقعیت سوراخ چانه‌ای در جمعیت ایرانی دریافتند که در ۴۷/۲ درصد از افراد، موقعیت سوراخ در بین دندان اول و دوم پره مولر مندیبل و در ۴۶ درصد در محاذات دندان پره مولر دوم می‌باشد.^(۴)

GUO و همکارانش در سال ۲۰۰۹ بررسی موقعیت سوراخ چانه‌ای در جمعیت چینی بر اساس شاخص‌های آناتومیک بافت نرم و سخت به این نتیجه رسیدند که در ۷۳/۸ درصد، سوراخ چانه‌ای در زیر دندان پره مولر دوم قرار دارد.^(۵)

در سال ۲۰۰۷ Yesilyurt و همکاران در مطالعه خود با عنوان تفاوت‌های ناحیه‌ای در موقعیت سوراخ چانه‌ای در جمعیت ترکیه به این نتیجه رسیدند که جایگاه معمول آن در راستای محور طولی دندان پره مولر دوم قرار دارد.^(۶)

در Fabian مطالعه خود با عنوان جایگاه و شکل سوراخ چانه‌ای در مندیبل خشک جمعیت تانزانایی به این نتیجه رسید که در ۴۵ درصد موارد سوراخ چانه‌ای دقیقاً در زیر آپکس پره مولر دوم، در ۱۲ درصد موارد بین پره مولر اول و دوم، ۳۵ درصد موارد بین مولر اول و پره مولر دوم و در ۸ درصد باقیمانده زیر مولر اول واقع شده است و در بررسی شکل در ۴۶ درصد موارد گرد و ۵۴ درصد بقیه به شکل بیضی می‌باشد.^(۷) در سال ۲۰۰۷ الخطیب و همکارانش در مطالعه خود در مورد محل سوراخ چانه‌ای در نژاد اردنی به این نتیجه رسیدند که در بیشتر موارد محل سوراخ بین محور طولی پره مولر اول و دوم مندیبل می‌باشد و در ۱۴ درصد موارد از نظر قدامی-خلفی تقارن دو طرفه وجود ندارد.^(۸)

در سال ۲۰۰۶ مطالعه دیگری در مورد محل شایع سوراخ چانه‌ای در جمعیت ترکیه توسط Gungor K و همکارانش انجام شد و به این نتیجه رسیدند که این شاخص در ۷۱/۵ درصد موارد بین پره مولر اول و دوم می‌باشد و در ۹۰/۴ درصد موارد قرینگی دوطرفه وجود دارد.^(۹)

شکل ۱- متغیرهای مورد بررسی سوراخ چانه ای بر روی رادیوگرافی پانورامیک.

سپس داده‌های به دست آمده از مطالعه با استفاده از نرم افزار آماری SPSS-16 و آزمون‌های Paired T-test مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفت. در این مطالعه مقدار P کمتر از ۰/۰۵ از لحاظ آماری معنی دار تلقی گردید.

یافته‌ها:

داده‌های به دست آمده از بررسی ۱۹۰ رادیوگرافی پانورامیک با استفاده از نرم افزار آماری SPSS-16 در این مطالعه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. میانگین سنی افراد مورد مطالعه ۴۳/۵±۳/۹۴ سال بود. همچنین رادیوگرافی‌های مورد استفاده در ۸۳ مورد مربوط به زنان و ۱۰۷ مورد مربوط به مردان بود. نتایج حاصل از بررسی موقعیت سوراخ چانه‌ای در دو سمت به شرح زیر به دست آمد:

• سمت راست:

سوراخ چانه‌ای راست نسبت به خط میانی فک دارای حداقل ۲۵ و حداکثر ۴۶ میلی متر فاصله بود. بیشترین شیوع فاصله ۳۵ میلی متر بود. میانگین این فاصله در افراد تحت مطالعه ۳۶/۴۲±۴/۳۵ میلی متر بدست آمد. فاصله سوراخ چانه‌ای نسبت به لبه خلفی راموس از ۶۸ میلی متر تا ۹۰ میلی متر متغیر بود و میانگین آن ۷۷/۰۲±۴/۹۷ میلی متر بود. شایعترین فاصله نیز ۷۵ میلی متر مشاهده شد. فاصله سوراخ سمت راست نسبت به لبه تحتانی مندیبل دارای میانگینی معادل ۱۶/۲۲±۱/۹۳ میلی متر بود. شایعترین فاصله سوراخ سمت

استفاده شد. نمونه‌های مورد مطالعه رادیوگرافی افرادی بود که دندان‌های پره مولار و مولر اول آنها به صورت کامل رویش یافته، و این دندانها دارای ضایعه پالپی و لقی نبودند. همچنین بیماران سابقه ترومای فکی، جراحی فک و یا درمان ارتودنسی نداشتند. رادیوگرافی‌هایی که دارای کیفیت تصویری مناسب نبودند یا حایز شرایط فوق نبودند و یا سوراخ چانه ای در دو طرف به طور کامل قابل تشخیص نبود از مطالعه شدند.

تمام رادیوگرافی‌های پانورامیک توسط تکنسین مجرب و با دستگاه پانورامیک (Planmeca, Promax, Finland) با فیلتراسیون کلی ۲/۵ میلی متر آلومینیوم و تنظیمات ۶۴-۷۴ kVp و ۱۶۰-۲۵۶ mAs که بستگی به جنس و جثه بیمار داشت و طبق پارامترهای استاندارد دستگاه بود، انجام گردید. فیلم مورد استفاده از نوع آنالوگ معمولی (Agfa, CP-G Plus, Belgium) همراه با صفحات تشدید کننده رگولار (Kodak, Regular Lanex, England) ظهور و ثبوت فیلم‌ها توسط پروسسور اتوماتیک (Velopex, XTender, England) در دمای ۲۸ درجه صورت گرفت.

با در نظر گرفتن خطای نوع اول ۰/۰۵ و دقت ۰/۰۰۵ و $P=0/05$ تعداد ۳۸۰ نمونه ارزیابی گردید که با توجه به دو طرفه بودن سوراخ چانه‌ای، ۱۹۰ رادیوگرافی پانورامیک مورد ارزیابی قرار گرفت.

رادیوگرافی‌های به دست آمده به طور جداگانه توسط دو نفر متخصص رادیولوژی فک و صورت به صورت زیر مورد ارزیابی قرار گرفت:

* تعیین موقعیت سوراخ چانه ای نسبت به محور طولی دندان‌های فک پایین در دو سمت

** تعیین موقعیت سوراخ چانه‌ای نسبت به لبه خلفی راموس و میدلاین مندیبل.

*** تعیین موقعیت عمودی سوراخ چانه ای نسبت به لبه تحتانی مندیبل و کرست آلونولار. (شکل ۱)

تعیین قرینگی سوراخ چانه‌ای در دو سمت.

تعیین شکل سوراخ چانه‌ای در دو سمت

• سمت چپ:

بررسی‌ها در مورد موقعیت سوراخ سمت چپ نسبت به خط میانی فک نشان داد که این فاصله حداقل ۲۶ و حداکثر ۴۵ میلی‌متر بود. شایعترین فاصله ۴۰ میلی‌متر و میانگین آن $36/85 \pm 3/93$ میلی‌متر بدست آمد. فاصله سوراخ چانه‌ای سمت چپ نسبت به لبه خلفی راموس حداقل ۶۸ و حداکثر ۹۰ میلی‌متر بدست آمد. شایعترین فاصله در این مورد حداقل ۷۵ میلی‌متر بدست آمد و میانگین آن $76/69 \pm 5/27$ میلی‌متر بود. فاصله سوراخ چپ نسبت به لبه تحتانی مندیبل حداقل ۱۲ و حداکثر ۲۵ میلی‌متر بدست آمد. میانگین این فاصله $16/11 \pm 2/03$ میلی‌متر بود و شایعترین فاصله به دست آمده برابر با ۱۵ میلی‌متر بود. حداقل فاصله سوراخ سمت چپ نسبت به کرست آلوئولار ۱۵ میلی‌متر و حداکثر ۳۰ میلی‌متر به دست آمد. شایعترین فاصله ۲۳ میلی‌متر بود و میانگین آن $22/11 \pm 2/42$ میلی‌متر به دست آمد (جدول ۲).

جدول ۲- شاخص‌های فاصله سوراخ چانه‌ای سمت چپ.

شاخص	میانگین $\pm$ انحراف معیار	حداقل	حداکثر
فاصله از میدلاین	$36/85 \pm 3/93$	۲۶	۴۵
فاصله از لبه خلفی راموس	$76/69 \pm 5/27$	۶۸	۹۰
فاصله از لبه تحتانی مندیبل	$16/11 \pm 2/03$	۱۲	۲۵
فاصله از کرست آلوئولار	$22/11 \pm 2/42$	۱۵	۳۰

از نظر شکل سوراخ، در ۶۸/۹۵ درصد موارد سوراخ چپ گرد بود در حالی که ۱۳/۶۸ درصد بیضی و ۱۷/۳۷ درصد نیز شکل خاص هندسی نداشت.

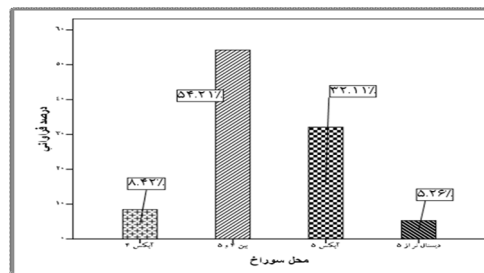
سوراخ چپ در ۱/۵۸ درصد در آپکس دندان ۴، در ۶۸/۹۵ درصد بین دندان ۴ و ۵، ۲۵/۷۹ درصد در آپکس دندان ۵ و در ۳/۶۸ درصد موارد دیستال تر از دندان ۵ قرار داشت (نمودار ۲).

راست نسبت به برادر تحتانی مندیبل ۱۵ میلی‌متر بود. حداقل و حداکثر این فاصله نیز ۱۳ و ۲۲ میلی‌متر بدست آمد. در خصوص فاصله سوراخ راست نسبت به کرست آلوئولار بررسی ما نشان داد که این فاصله حداقل ۱۲ میلی‌متر و حداکثر ۳۲ میلی‌متر بود. میانگین این فاصله $22/58 \pm 3/05$ میلی‌متر بدست آمد. شایعترین فاصله نیز ۲۲ میلی‌متر بود (جدول ۱).

جدول ۱- شاخص‌های فاصله سوراخ چانه‌ای سمت راست

شاخص	میانگین $\pm$ انحراف معیار	حداقل	حداکثر
فاصله از میدلاین	$36/42 \pm 4/35$	۲۵	۴۶
فاصله از لبه خلفی راموس	$77/02 \pm 4/97$	۶۸	۹۰
فاصله از لبه تحتانی مندیبل	$16/22 \pm 1/93$	۱۳	۲۲
فاصله از کرست آلوئولار	$22/58 \pm 3/05$	۱۲	۳۲

سوراخ راست در ۷۴/۲۱ درصد موارد گرد، ۱۲/۱۱ درصد بیضی و در ۱۳/۶۸ درصد موارد بدون شکل خاص هندسی بود. همچنین بررسی‌ها نشان داد که سوراخ سمت راست در ۸/۴۲ درصد در آپکس دندان ۴، در ۵۴/۲۱ درصد بین دندان ۴ و ۵، در ۳۲/۱۱ درصد در آپکس دندان ۵ و در ۵/۲۶ درصد دیستال تر از دندان ۵ قرار داشت (نمودار ۱).

نمودار ۱- محل سوراخ چانه‌ای سمت راست نسبت به محور طولی دندان.

سوراخ چانه‌ای توسط برش جراحی بر روی ۴۰۰ نیمه مندیبل به دست آمده از اجساد به این نتیجه رسیدند که موقعیت معمول سوراخ چانه‌ای در بین دندان اول و دوم پرمولار مندیبل می باشد (۳) که با نتایج به دست آمده در مطالعه ما در توافق می باشد .

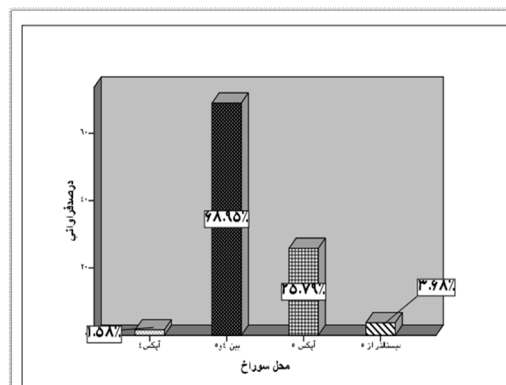
در مطالعه HaghaniFar در سال ۲۰۰۹ بر روی موقعیت سوراخ چانه‌ای در جمعیت ایرانی گزارش گردید که در ۴۷/۲ درصد از افراد موقعیت سوراخ در بین دندان اول و دوم پرمولار مندیبل و در ۴۶ درصد در محاذات دندان پره مولار دوم می باشد (۴) که به صورت نسبی تایید کننده نتایج مطالعه حاضر می باشد ولی با توجه به این که در مطالعه ما سایر محل‌های محتمل سوراخ چانه‌ای نیز مورد بررسی قرار گرفته است، نتایج تا حدودی متفاوت است. همچنین در این مطالعه میزان تقارن سوراخ‌های چانه‌ای دو طرف ۸۵/۷ درصد گزارش شده است که با مطالعه حاضر در توافق است که می تواند به علت استفاده از جمعیت ایرانی در هر دو مطالعه باشد.

در سال ۲۰۰۹ JUO و همکارانش در بررسی موقعیت سوراخ چانه ای در جمعیت چینی بر اساس لندمارک های بافت نرم و سخت به این نتیجه رسیدند که در ۷۳/۸ درصد، سوراخ چانه‌ای در زیر دندان پره مولار دوم قرار دارد. (۵) همانطور که مشاهده می شود نتایج این مطالعه تا اندازه زیادی با مطالعه ما متفاوت می باشد.

در سال ۲۰۰۶ مطالعه‌ای توسط Apinhasmit و همکارانش در مورد محل سوراخ چانه‌ای با توجه به جنس در جمعیت تایلندی انجام شد و نتیجه به قرار زیر بود:

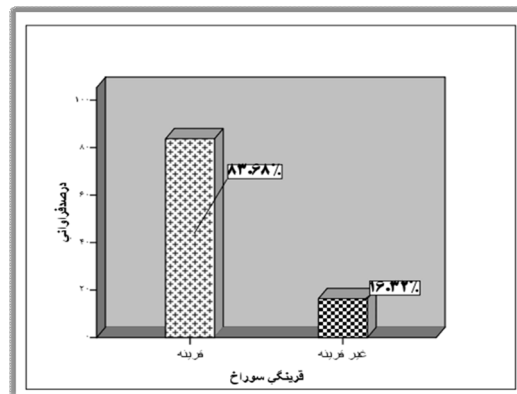
میانگین فاصله از برادر خلفی راموس : ۶۸/۸۵ میلی متر، میانگین فاصله از سمفیز چانه‌ای : ۲۸/۸۳ میلی متر ، میانگین فاصله از برادر تحتانی مندیبل : ۱۴/۸۸ میلی متر ، میانگین فاصله از کاسپ باکال پر مولر دوم : ۲۴/۴۷ میلی متر. (۱۱)

در مقایسه نتایج این مطالعه با مطالعه حاضر همانطور که مشخص است در تمام موارد در مطالعه ما اعداد بزرگ تری به دست آمده است که می توان این نتایج را به علت بزرگنمایی

نمودار ۲- محل سوراخ چانه‌ای سمت چپ نسبت به محور طولی دندان.

ضریب توافق بین دو مشاهده گر در مورد فاصله سوراخ چانه‌ای نسبت به میدلاین برابر ۰/۹۵۳، نسبت به لبه خلفی راموس برابر ۰/۹۰۸، نسبت به لبه تحتانی برابر ۰/۹۴۲ و نسبت به کرست آلوئولار برابر با ۰/۹۲۳ به دست آمد که در تمام موارد نشانگر توافق عالی دو مشاهده گر بود. از نظر قرینگی سوراخها نیز در ۸۳/۶۸ درصد موارد قرینگی مشاهده شد در حالی که در ۱۶/۳۲ سوراخها قرینه نبودند (نمودار ۳).

نمودار ۳- درصد فراوانی قرینگی سوراخ های چانه ای راست و چپ.

بحث:

در سال ۲۰۱۱ Kqiku و همکاران در مطالعه محل آناتومیک

در مجموع می‌توان گفت که اختلاف‌های مشخصی در مورد برخی متغیرها از جمله شکل سوراخ بین مطالعه ما و مطالعات دیگر وجود دارد. از نظر محل سوراخ نیز این اختلاف‌ها قابل توجه است. مهمترین توجیه برای این اختلاف‌ها مسئله تفاوت نژاد است. لذا توجه به اختلاف نژادی و به دنبال آن اختلاف موقعیت سوراخ چانه‌ای در اقوام ایرانی و بومی این منطقه در انجام اعمال دندانپزشکی مفید خواهد بود.

در پایان انجام مطالعات با حجم نمونه بیشتر و در بین قومیت‌های مختلف ایرانی جهت ترسیم نمای کلی در مورد آناتومی سوراخ چانه‌ای در بین ایرانیان پیشنهاد می‌گردد. همچنین استفاده از روشهای تصویربرداری پیشرفته مانند CT و CBCT جهت بررسی دقیق‌تر این لندمارک مفیدتر خواهد بود.

نتیجه‌گیری:

اختلاف مشخصی در مورد برخی متغیرها از جمله شکل سوراخ چانه‌ای بین این مطالعه و مطالعات دیگر وجود دارد. از نظر محل سوراخ چانه‌ای نیز این اختلاف‌ها قابل توجه است. در مطالعه ما شایعترین محل سوراخ چانه‌ای بین دندان‌های چهارم و پنجم مندیبار و شایعترین شکل سوراخ نیز گرد بود.

متفاوت در بین دستگاه‌های مورد استفاده دو مطالعه جهت تهیه رادیوگرافی‌های پانورامیک دانست. همچنین مساله تفاوت نژادی نیز می‌تواند تاثیرگذار باشد.

از نظر شکل سوراخ، شایعترین شکل در مطالعه ما شکل گرد بود در حالی که در مطالعه بر روی نژاد تانزانایی و مالایی مشخص شد که در این نژادها شکل بیضی شایعترین شکل است. (۷،۱۲)

از نظر قرینگی، در بیشتر موارد سوراخ‌های چانه‌ای در مطالعه ما قرینه بودند (۸۳/۶۸٪). مطالعه در نژاد اردنی نشان از قرینگی سوراخ‌ها در ۸۶٪ موارد دارد. (۸) در جمعیت ترکیه‌ای نیز ۹۰/۴٪ موارد قرینگی دو طرفه دیده می‌شود و این نتیجه در مورد نژاد مالایی نیز صادق است. (۹،۱۲)

از نظر محل سوراخ نسبت به محور طولی دندان، در هر دو طرف شایعترین محل، بین دندان ۴ و ۵ بود. این یافته در جمعیت ترکیه در راستای محور طولی پره مولار دوم گزارش شده است. (۶) در جمعیت تانزانایی نیز شایعترین محل، زیر آپکس پره مولار دوم گزارش شده است. (۷) در نژاد اردنی این محل بیشتر بین محور طولی پره مولار اول و دوم گزارش شده است. (۸) اما در جمعیت کره‌ای در ۶۴/۳٪ موارد زیر پره مولار دوم گزارش شده است (۱۰) که مشابه نتیجه بدست آمده مطالعه بر روی جمعیت مالایی است. (۱۲)

References:

- 1- Williams PL, Warwick R. *Gray's Anatomy*. 36th ed., Edinburg: Churchill Livingstone; 1980. p: 217-22.
- 2- Coryell P. *Langman's Medical Embriolog*. 9th ed., London: William and Willkines; 2004. Chap 16: 317-321.
- 3- Kçiku L, Sivic E, Weiglein A, Städtler P. *Position of the Mental Foramen: An Anatomical Study*. *Wien Med Wochenschr*. 2011 May; 161(9-10):272-3.
- 4- Haghanifar S, Rokouei M. *Radiographic Evaluation of the Mental Foramen in a Selected Iranian Population*. *Indian J Dent Res*. 2009 Apr-Jun; 20(2):150-2.
- 5- Guo JL, Su L, Zhao JL, Yang L, Lv DL, Li YQ, Cheng FB. *Location of Mental Foramen Based on Soft- and Hard-Tissue Landmarks in a Chinese Population*. *J Craniofac Surg*. 2009 Nov; 20(6):2235-7.
- 6- Yeşilyurt H, Aydinlioglu A, Kavakli A, Ekinci N, Eroglu C, Hacialiogullari M, et al. *Local Differences in the Position of the Mental Foramen*. *Folia Morphol (Warsz)*. 2008 Feb; 67(1):32-5
- 7- Fabian FM. *Position, Shape and Direction of Opening of the Mental Foramen In Dry Mandibules of Tanzanian Adult Black Males*. *Ital J Anat Embryol*. 2007 Jul-Sep; 112(3):169-77.
- 8- Al-Khateeb T, Al-Hadi Hamasha A, Ababneh KT. *Position of the Mental Foramen in a Northern Regional Jordanian Population*. *Surg Radio Anat*. 2007 Apr; 29(3):231-7. Epub 2007 Mar 21.
- 9- Gungor K, Ozturk M, Semiz M, Brooks SL. *A Radiographic Study of Location of Mental Foramen in a Selected Turkish Population on Panoramic Radiograph*. *Coll Antropol*. 2006 Dec; 30(4):801-5.
- 10- Kim IS, Kim SG, Kim YK, Kim JD. *Position of the Mental Foramen in a Korean population*. *Implant Dent*. 2006 Dec; 15(4):404-11.
- 11- Apinhasmit W, Methathrathip D, Chompoonong S, Sangvichien S. *Mental Foramen in Thais*. *Surg Radiol Anat*. 2006 Oct; 28(5):529-33. Epub 2006 Apr 27.
- 12- Igbigbi PS, Lebona S. *The Position of the Mental Foramen in Adult Malawian Mandibles*. *West Afr J Med*. 2005 Jul-Sep; 24(3):184-9